

-22с

3. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Збірник документів і матеріалів. - К., 1963. - 77с.
4. Україна в другій світовій війні: Уроки історії та сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції (27-28 жовтня 1944р.) - К., 1995, 140с.
5. Вторая мировая война. Краткая история. М.: Наука, 1984, - 64с.
6. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны; в 3-х томах Документы и материалы. - М.: Наука, 1967. - 62с.

REFERENCES

1. King V. Yu. Tragedy of prisoners of war. Archives testify // Tribune. - 1992. - № 9. - 136s.
2. International social and political weekly "Source of Life". - September 29 - October 5, 2001, # 38, -22s
3. German-fascist occupation regime in Ukraine: Collection of documents and materials. - K., 1963. - 77s.
4. Ukraine in the Second World War: Lessons in History and Modernity. Proceedings of the International Scientific Conference (October 27-28, 1944) - K., 1995, 140s.
5. The Second World War. Short story. M.: Science, 1984, 64s.
6. Soviet Ukraine during the Great Patriotic War; in 3 volumes Documents and materials. - M.: Science, 1967. - 62s.

УДК 94:355.48]((6-15):100)''1914/1918''

Головач Оксана,
студентка магістратури ННІ історії та філософії
СумДПУ імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ЗАХІДНО-АФРИКАНСЬКА КАМПАНІЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ КОЛОНІЙ ТОГО ТА КАМЕРУН

Стаття присвячена висвітленню результатів Західно-Африканської кампанії Першої світової війни і показати її наслідки та вплив на процес подальшого розвитку колишніх німецьких колоній – Того та Камерун.

Ключові слова: Перша світова війна, Західно-Африканська кампанія, Ліга Націй, колонія, губернатор, підмандатна територія, мандат.

Головач О.Я. Западно-Африканская кампания Первой мировой войны, ее результаты и последствия для колоний Того и Камерун. Статья посвящена освещению результатов Западно-Африканской кампании Первой мировой войны и показать ее последствия и влияние на процесс дальнейшего развития бывших немецких колоний - Того и Камерун.

Ключевые слова: Первая мировая война, Западно-Африканская кампания, Лига Наций, колония, губернатор, подмандатная территория, мандат.

Holovach O.Ya. The West African campaign of the First World War, its results and consequences for the colonies of Togo and Cameroon. The article is devoted to the coverage of the results of the West African campaign of the First World War and to show its consequences and influence on the process of further development of the former German colonies - Togo and Cameroon.

Key words: The First World War, the West African Campaign, the League of Nations, a colony, a governor, a mandated territory, a mandate.

Західно - Африканська кампанія розпочалася 6-7 серпня 1914 р., коли англійський десант у складі чотирьох рот з трьома гарматами прибув з колонії Золотий берег і направився залізницею в сторону м. Каміна. Загалом Британська імперія під командуванням генерал-лейтенанта Чарльза Добелла утримувала у своїй колонії 1 595 військовиків. Допоміжну роль грав волонтерський корпус з 900 чоловіків-добровольців та 1200 поліцейських і працівників митниці.

Вечері 6 серпня французька поліція окупувала пости митниці поблизу Атіеме, а наступного дня паралельно з наступом британців, французька колона з колонії Дагомея, що складалася з двох рот і однієї батареї рушила на захоплення Агбанаке та Анехо, щоб здійснити спільний наступ на м. Каміна, – опорний пункт оборони Того. 7 серпня французи окупували Агбанаке, форсували річку Моно та зранку наступного дня опанували Анехо. З боку противника опору не чинилося, а місцеве населення навіть допомагало в пошуках німців. Близько 460 колоністів разом з аскарі відступили вглиб території й поступово висувалися на північ.

Протягом наступних кількох днів британці опанували усі головні міста та позиції вздовж узбережжя та деякі поселення в глибині Тоголенду. 12 серпня британський десант висадився в Ломе і без жодного пострілу зайняв головне місто Тоголенда. Французький військовий компонент продовжував марш на Ломе, доки не отримав звістку про опанування столиці колонії британськими союзниками У взаємодії з французькими підрозділами британці захопили більшу частину німецького протекторату, практично не зустрічаючи спротиву, й розпочали підготовку до спільного просування на північ країни.

Ситуація для німецьких колоністів ускладнювалась ще тим, що колонія залишилася без безпосереднього керівництва, - губернатор Того, герцог Адольф Фрідріх Мекленбурзький перебував у Німеччині і його обов'язки виконував заступник майор Ганс-Георг фон Дорінг [7, с. 122].

В колонії не було регулярних військових частин, а весь особовий склад разом з поліцейськими підрозділами не перевищував півтори тис. осіб. Були присутні тільки 700 представників поліцейських сил під командуванням гауптмана Георга Пфалера та близько 300 колоністів утворювали напіввійськові підрозділи самооборони. Усі формування дислокувалися тільки в Ломе та на телеграфній станції в Каміна. Тому французьким та британським військам знадобилося лише три тижні, щоб завдати цілковитої поразки та захопити колонію з мінімальними втратами.

13 серпня стався короткочасний бій біля Бафіло, стрілянина між французькими військами та німецькими парамілітарними силами в північно-східній частині колонії. У середині серпня зав'язалися бої за Каміну, важливий комунікаційний вузол Тоголенду, де зосередилися основні сили німців та військ з корінного населення, що їх підтримували. Незначні за розмахом бої відбувалися із застосуванням залізниці, коли обидві сторони широко застосовували цей транспорт для перекидання своїх підрозділів. У бою за Агбелувоє загинув німецький командир Пфалер, кайзерівські війська втратили чверть своїх сил.

21- 22 серпня відбувся запеклий бій на річці Чра. Цей природний бар'єр фон Дорінг використав, як останній рубіж оборони, сподіваючись втримати просування англо-французьких формувань до єдиного вузла опору. Залізничний міст через річку був підірваний, підходи до переходу та село заміновані. 21 серпня близько 460-560 німецьких добровольців зайняли оборону на північному березі Чра [9, с. 20]. Британські війська за підтримки французів атакували декілька разів противника, але усі їхні спроби були відбиті з великими втратами для британців. Попри перемогу, німецькі війська відступили з вигідного рубежу, коли до них дійшла звістка, що французькі передові підрозділи обходять з півночі та сходу Каміну а група британських військ наступає із заходу. В результаті запеклих боїв, війська союзників Великої Британії та Франції підійшли до м. Каміна.

26 серпня німці підірвали радіостанцію і здали місто, 200 полонених європейців, зброю та продовольство союзним військам. За час боїв на території Того британці втратили 83 людей, французи – 54 та німці – 41. Досі залишається невідомою цифра скільки учасників конфлікту дезертували обох сторін.

З початку збройного конфлікту у Європі, телеграфна станція в Каміні встигла передати 229 повідомлень між метрополією, кораблями імперського флоту та колоніями в Африці.

Перша військова кампанія швидкоплинно закінчилася на користь британської та французької сторін і як наслідок Того було поділено між Великою Британією та Францією. Нові колоніальні володарі ставилися лояльно до місцевого населення, так як ті не чинили значного супротиву під час захоплення даної території. 30 серпня 1914 р. губернатори Золотого Берега і Дагомеї підписали тимчасову конвенцію про поділ колонії. Пізніше дана колонія була передана Франції відповідно до постанови Паризької мирної конференції від 30 січня 1919 р., яка в остаточній формі була затверджена 25 квітня 1919 р.. Надалі ця постанова стала двадцять другою статтею Статуту Ліги Націй: «Мандатарій надаватиме щорічну доповідь Раді Ліги Націй, яка задовольнятиме Раду і матиме всю необхідну інформацію щодо території та зазначатиме заходи, вжиті для виконання зобов'язань». Офіційно контроль над діяльністю Англії і Франції мала виконувати постійна мандатна комісія Ліги Націй, що була заснована 29 листопада 1920 р., вона складалася з дев'яти осіб, п'ять з яких представляли держави, які не є мандатаріями.

10 липня 1919 р. було підписано договір, який визначив нову лінію розподілу Того. Ліга Націй офіційно передала мандат на управління колонії 22 липня 1922 р. і фактично лише зафіксувала існуюче становище. Кордони Французького Того відповідали території нинішньої Тоголезької Республіки [1, с. 203].

З 1919 по 1934 рр. Того являло собою самостійну адміністративну одиницю, мало повну фінансову автономію і управлялося міністерством колоній Франції. Вся повнота виконавчої і юридичної влади перебувала в руках комісара Французької республіки в Того, який підпорядковувався безпосередньо французькому правительству і за своїм становищем прирівнювався до генерал-губернатора Індокитаю, Французької Західної Африки і Французької Екваторіальної Африки. Він керував усіма громадянськими службами, поліцією і жандармерією. Підмандатна територія мала свій бюджет, який формувався з податків, митних зборів та інших фінансових надходжень, але він підлягав затвердженню міністерством колоній Франції [4, с. 250]. При комісарі республіки в серпні 1920 р. було створено адміністративну раду, до якої входили чотири людини: двоє з яких були французькими підданими, а інші двоє - представниками місцевого населення.

В адміністративному плані територія Того була розділена на шість округів, з французькими чиновниками на чолі кожного, які здійснювали вказівки комісара республіки на місцях.

Іншою німецькою колонією в Західній Африці, на території якої відбувалися бойові дії в роки Першої світової війни був Камерун. Це - одна з найперших колоній німецької Африки, яка за «пан-німецьким планом» мала утворити з німецькою Східною Африкою єдине німецьке Середньоафриканське володіння.

Після Агадірської кризи в 1911 р. та згідно Феського договору 1912 р., Франція передала Німеччині більшу частину східних земель Нового Камеруну. У 1914 р. в складі Німецького Камеруну перебувала територія сучасного Камеруну, частина Нігерії, Чаду, Габону, Республіки Конго і Центрально-Африканської республіки. Колонія з усіх боків межувала з колоніальними володіннями Антанти: на північному заході - з

Британською Камеруном, на південному сході - з Бельгійським Конго, на сході - з Французької Екваторіальної Африкою [5, с. 423].

Близько 20 окремих фортів і маленьких фортець німецької колонії забезпечували оборону колонії і служили опорою військам. Важливість даної колонії сприяла кращій оборонній організації.

Чисельність німецьких колоніальних військ в Камеруні складала майже 2 тис. осіб, серед них були і німці і місцеві. Але вже до середини 1915 р. чисельність колоніальних військ складала 6 тис. осіб, поповнювалися вони за рахунок місцевого населення та чисельність військ союзників набагато перевищувала чисельність німецьких військ. Одні тільки війська Французької Екваторіальної Африки до початку війни налічували 20 тис. чоловік, тоді як війська Британської Камеруну становили 7,5 тис. осіб [2, с. 130].

Коли в серпні 1914 р. почалася Перша світова війна, німецька колоніальна адміністрація, посилаючись на Берлінську конференцію 1884 р. зробила спробу укласти угоду з Великобританією і Францією, згідно з яким військові дії на території Африки вестися не повинні були. Однак союзники не пішли їм назустріч і в даному регіоні. Франція хотіла повернути територію, що відійшла до Німеччини за Феським договором. 6 серпня 1914 р. французькі війська під командуванням Жозефа Емеріка вторглися зі сходу на територію Німецького Камеруну по болотистій складній місцевості.

25 серпня англійці вторглися в Німецький Камерун, ведучи наступ за трьома напрямками. Вони підійшли до Маруа – місто на півночі Камеруну, Гаруа, що також знаходиться в північному регіоні та Нсанаконг - південний регіон. Британським військам, що рухалися на Гаруа, було наказано атакувати німецький прикордонний пост, розташований. 25 квітня англійці розбили німців у битві при Тепе.

Також англійці спробували взяти м. Мора, що знаходиться на півночі Камеруну, але при першій атаці зазнали невдачі. Облога міста тривала до кінця кампанії і Мора став останнім фортом, який здався під час захоплення Камеруну військами союзників. В битві при Нсанаконгі англійці були розбиті. 31 серпня в битві біля Гаруа німці отримали перемогу над військами союзників [3, с. 115].

У вересні 1914 року німецькі війська заміняли гирло річки Вурі і затопили велику кількість військових кораблів, тим самим створивши бар'єр, який захищав важливий адміністративний і торговельний центр колонії – м. Дуала. Британські та французькі кораблі обстрілювали велику кількість міст Камеруну, що розташовувалися на узбережжі. В результаті військової операції 21 вересня французькі війська окупували Укоко, який перебував під владою німців з 1911 року. Незабаром британці та французи окупували практично все узбережжя Німецького Камеруну.

27 вересня 1914 р. морський десант британців під командуванням генерала Ч. Добелла, після того, як очистили гирло річки Вурі від мін, висадився на берег та захопив місто Дуала. Після чого колона розділилася і англійці рушили на північ уздовж залізничної лінії, а французи на схід – до Яунде. Однак наступ англійців незабаром був відбитий, і вони відступили до Дуале, відновивши наступ в листопаді. Північні колони підійшли до Гаруа 5 січня 1915 р., але на штурм цього укріпленого пункту не наважилися і взяли його в облогу. До 1915 р. більшість німецьких військ, за винятком оточених в м. Мора і Гаруа, відступила в гірські райони Камеруну в околиці Яунде, який став новою столицею колонії.

План англо-французів, вироблений на загальній нараді 12 березня 1915 р. зводився до вторгнення в Камерун з боку моря і сухопутного кордону одночасно. Війська союзників планували виступити декількома колонами і поступово просуватися в глиб Камеруну. В діях з боку моря повинні були взяти участь англійські війська з Сьєрра-Леоне і французькі - з Сенегалу; з півночі повинні були наступати англійці з Нігерії і французи з Чаду, маючи найближчою метою зайняти важливий центр на півночі колонії Гаруа; зі сходу дві французькі колони і з півдня також дві французькі колони повинні були наступати до центру німецького панування - колонії Яунде.

Навесні німецькі війська були ще в стані відбивати атаки військ Антанти. Навіть німецькі війська оточені в Гаруа, під командуванням фон Крайльсгейма навіть перейшли в наступ, розбивши британців в битві при Гуріні. Протягом 1915 р. тривав концентричний наступ англо-французів серед тропічних лісів з вельми слабо розвиненою мережею ґрунтових шляхів.

11 червня 1915 р. англійці завдали німцям поразки в у другій битві при Гаруа. Завдяки перемозі в цій битві, англійці могли більше не продовжувати наступ на решті території Північного Камеруну. 29 червня цього ж року британські війська розгромили німців в битві при Нгаундере. Наступ Ф. Канліффа на Яунде було зупинено через початок проливних дощів, облога Мори тривала. Коли погода покращилася, англійці відновили наступ.

У листопаді капітулював німецький гарнізон Баньйо. В грудні війська Канліффа і Добелла стали діяти спільно і готувалися до захоплення м. Яунде штурмом, яке захопили січні 1916 р [8, С. 384].

На початку 1916 р. командувач німецькими військами Карл Циммерман прийшов до висновку, що Камерунська кампанія програна. Союзники взяли в облогу Яунде, з кожною атакою німецькі війська все більше слабшали, і Циммерман наказав військам і населенню тікати до Іспанської Гвінеї. Німецькі війська і населення, були мирно зустрінуті іспанцями, які відмовилися видавати їх країнам Антанти. В лютому здався останній німецький гарнізон в Море, після чого Камерун пав.

На 1916 р. більша частина території Камеруну перебувала в руках у англійців, бельгійців та французів. Особливістю Камерунської кампанії Першої світової війни в тому, що там активно воювали бельгійські колоніальні війська, тоді як в Європі Бельгія була практично окупована Німеччиною.

У березні 1916 р., між Великобританією та Францією був укладений таємний договір про розподіл Камеруну на три частини. Одна з них відходила Франції як територіальне доповнення до ФЕА, друга – потрапляла під тимчасове французьке управління, а третя частина, яку утворювали дві не з'єднані між собою трапецієподібні смуги шириною 80 - 150 км уздовж кордону з Нігерією, стала протекторатом Великобританії та підпадала під керівництво генерал-губернатора Нігерії. Розподіл Камерун проходив по карті без урахування етнічних кордонів [6, с. 115].

За умовами Версальського договору Німеччина відмовилася від усіх своїх колоніальних володінь. 10 липня 1919 р. Англія і Франція остаточно оформили розділ Камеруну. У липні 1922 р. Ліга Націй санкціонувавши розділ, передала Східний Камерун під мандатне управління Франції, Західний Камерун – Великій Британії. Згідно з міжнародними зобов'язаннями вони повинні були забезпечити громадянські і політичні права місцевого населення. Однак, як і в період німецького панування, Камерун фактично залишався на становищі колонії: на Східний Камерун було поширене законодавство ФЕА; Західний – було включено до складу Нігерії.

Східний Камерун являв окрему адміністративну одиницю. Вся повнота влади була зосереджена в руках французького комісара, який керував країною через підпорядкованих йому французьких чиновників. Територія Камеруну була розбита на дев'ять округів на чолі з військовими комендантами. У 1925 р. в якості консультативного органу в кожному окрузі були засновані зібрання нотаблей, проте вони були позбавлені права проявляти якусь самостійність.

В результаті подій Західно-Африканської кампанії Першої світової війни відбувся розподіл і передача колишніх німецьких колоній до управління союзних країн. Але докорінних змін в колоніальному управлінні під протекторатом країн-переможниць не відбулося, тим більше про зміну статусу колоній мови не йшло. Версальсько-Вашингтонська система договорів закріпила мандатне управління Великобританії та Франції на територіях Того і Камерун, тим самим визначивши тенденції розвитку даних африканських країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бонвич П.Б. Германские колонии (1913-1914 гг.). Кемерово: Книжный дом, 2005. 292 с.
2. Бюлов Б. Державная Германия. Обзор политических и государственных стремлений Германии за последнее десятилетие. Петроград: Освобождение, 1915. 239 с.
3. Вержховский Д. В. Первая мировая война 1914-1918. Москва: Наука, 1954. 203 с.
4. Дрекслер Х. Юго-Западная Африка под германским колониальным господством, 1884-1915. Москва: Наука, 1987. 292 с.
5. Дюбуа У.Э.Б. Воспоминания. Москва: Иностранная литература, 1962. 520 с.
6. Исаков И.С. Заморские театры Первой мировой войны. Москва: АСТ, 2003.
7. Фокин С.В. Дранг нах Африка. Колониальная политика Германии. Москва: Граница, 2003. 168 с.
8. Шмид В. Об особенностях колонизации восточноафриканских колоний Германии перед Первой мировой войной (регион Килиманджару-Меру) // Вопросы Германской истории. Сборник научных трудов. Донецк: ДНУ, 2013. С. 226-236.
9. Юршин А.А. Колониальный вопрос и милитаризм в оценках германской социал-демократии: автореф. дис... кан. ист. наук / Воронежский государственный университет. Воронеж, 2012. 28 с.

REFERENCES

1. Bonvich P.B. German colonies (1913-1914). Kemerovo: Book House, 2005. 292 p.
2. Byulov B. State Germany. A review of Germany's political and state aspirations over the last decade. Petrograd: Liberation, 1915. 239 p.
3. Verzhkhovsky D.V. First World War 1914-1918. Moscow: Science, 1954. 203 p.
4. Drexler H. South-West Africa under German colonial rule, 1884-1915. Moscow: Science, 1987. 292 p.
5. Dubois V.E.B. Memories. Moscow: Foreign Literature, 1962. 520 p.
6. Isakov I.S. Overseas theaters of the First World War. Moscow: AST, 2003.
7. Fokin S.V. Drang Nah Africa. The colonial policy of Germany. Moscow: Frontier, 2003. 168 p.
8. Schmidt V. On the features of colonization of East African colonies of Germany before the First World War (Kilimanjaro-Meru region) // Questions of German History. Collection of scientific works. Donetsk: DNU, 2013. P. 226-236.
9. Yurshin A.A. The Colonial Question and Militarism in the Estimates of German Social Democracy: Abstract. dis... can. ist. / Voronezh State University. Voronezh, 2012. 28 p.